

Lucyna Myszka-Strychalska ORCID: 0000-0003-2973-1379

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Wydział Studiów Edukacyjnych,
e-mail: lucyna_myszka@wp.pl

Ukierunkowani na karierę? Orientacje życiowe młodzieży z zespołów szkół zawodowych

<http://dx.doi.org/10.12775/PBE.2018.003>

Career oriented? Life Orientation of Youth from Vocational Schools

Abstract:

In this article, consideration has been given to the direction of life taken by young people participating in contemporary reality in the context of their professional choices. In an attempt to answer the question: „What personality and social variables affect the kind and quality of the presented life orientation of the studied youth?“, the text presents the results of empirical analyses of a section of extensive exploration on the professional orientation of youth from vocational schools. This was a diagnostic survey, among 697 students of selected vocational schools and technicians located in the Kujawsko-Pomorskie and Wielkopolska regions. Apparently, it would seem that a significant position in the existential orientation of this group of young people which, after gaining the rights to perform a professionally chosen occupation, becomes an active participant in the labor market, will be taken up by career. It turns out, however, that the dominant life orientations of respondents are family and hedonistic lifestyles, thus an attempt was made to explain that regularity.

Key words: youth, life orientation, career, vocational schools, professional orientation.

Wprowadzenie

Konglomerat przeobrażeń współczesnego świata niesie za sobą szereg różnorodnych konsekwencji dla jakości egzystencji partycypującego w jego prze-

strzeni człowieka. Określenia używane na potrzeby scharakteryzowania obecnej rzeczywistości, takie jak nieprzewidywalna, heterogeniczna, wielokulturowa, wieloznaczna, oddają specyfikę stwarzanych przez nią warunków życia. Zrozumienie istoty postępujących przemian społeczno-kulturowych staje się koniecznym warunkiem poczynienia analiz dotyczących jednostkowych dążeń i celów. Podmiot zostaje bowiem uwikłany pomiędzy tym, co zastane, a tym, do czego aspiruje w toku swojej biografii, identyfikując w otoczeniu rozmaite szanse dla swojego rozwoju.

Obecne orientacje teoretyczne dotyczące kwestii funkcjonowania człowieka w społeczeństwie akcentują znaczenie jego mocy sprawczych, czego przyczyny można doszukiwać się w popularyzujących się nastawieniach indywidualistycznych jednostki. Początki takiego obrotu spraw Z. Bauman widzi w okresie kapitalizmu, kiedy to „jednostka stała się samotna wobec społeczeństwa i sama, własnym wysiłkiem, musiała wyrąbać sobie w nim miejsce” (1965, s. 18–19). W tak skonstruowanej przestrzeni każdy człowiek ma szansę na odniesienie sukcesu, ponieważ żadna pozycja nie jest do niego przypisana na podstawie urodzenia. Ludzie przejawiają pragnienie „życia własnym życiem”, czego wyrazem okazuje się możliwość podejmowania autonomicznych decyzji (Beck, 2004). „W wolności rozumianej jako wybieranie realizuje się bowiem poczucie podmiotowości jednostek” (Jacyno, 2007, s. 23), które przejawia się w prorozwojowym i proaktywnym działaniu ukierunkowanym na realizowanie własnych celów. Człowiek posiada zatem zdolność do organizowania własnej przestrzeni egzystencjalnej, w związku z czym może świadomie określać swoje życiowe orientacje.

Orientacje życiowe – rozważania ogólne

Próbie scharakteryzowania egzystencjalnych nastawień jednostki warto rozpocząć od zabiegów definicyjnych ułatwiających zrozumienie owego zjawiska. Etymologia słowa orientacja związana jest z francuskim *orientation*, pierwotnie oznaczającym ‘zwrócenie czegoś ku wschodowi’ (Latusek, 2008, s. 633). Źródłem tego znaczenia można upatrywać również w łacińskim *oriens, orientis* – ‘wschód’. Słownikowe rozważania nad terminem orientacja wskazują na ciągłą ewolucję tego pojęcia. W *Słowniku języka polskiego* odnajdujemy trzy sposoby jej rozumienia. Identyfikowana jest z „umiejętnością rozpoznawania w terenie określonych miejsc lub kierunków”, jak również z rozeznaniem w jakieś dziedzinie lub też z poglądami i preferencjami jednej osoby albo całej grupy społecznej (Szymczak, 2007, s. 382). Ujęcie to prezentuje najogólniejszy kontekst interpretacji tego zagadnienia. Zachowując pewną myślową konsekwencję, na podsta-

wie przytoczonych definicji można wysnuć konkluzję, zgodnie z którą orientacja łączy w sobie aspekt fizyczny – kiedy odnosi się m.in. do odnajdywania się w przestrzeni, przenośny – dotycząc sytuacji abstrakcyjnych i metafizycznych oraz czasowy – pozwalający na umiejscowienie jej w określonej perspektywie.

W niniejszym artykule orientacja życiowa rozpatrywana jest jako kierunkowość zachowań („orientacja ku czemuś”). Można zatem przypuszczać, iż jej istotny element stanowią wartości, które motywują podmiot do działania, lecz niekoniecznie są tożsame z obiektem jego aspiracji (Gańczarczyk, 1994). Uważa się je za jeden z typów orientacji wartościujących, które T. Hejnicka-Bezwińska definiuje jako „cele życiowe i środki ich realizacji” (1991, s. 22) lub też łączy z nastawieniem podmiotu do siebie i rzeczywistości (Gańczarczyk, 1994, s. 16) albo traktuje się jako wskaźnik sensu życia¹. Zdaniem A. Cudowskiej ich kształtowanie zależy od takich determinantów, jak: „uznawane wartości, dotychczasowe doświadczenia życiowe, zakres i rodzaj wiedzy, motywacji i umiejętności działania w różnych dziedzinach” (1997, s. 29), z kolei S. Gertsmann utrzymuje, iż „struktura aktywności psychicznej jest wyznaczana także przez elementy działania realizującego cel” (1987, s. 65). Kolejnym czynnikiem je warunkującym okazują się „aktywne kontakty człowieka z rzeczywistymi dziedzinami życia i inspirującymi go twórczo instytucjami społeczeństwa wychowującego” (Gańczarczyk, 1997, s. 17), co uzasadnia słuszność twierdzenia, zgodnie z którym w wyniku obserwacji otoczenia dokonuje się proces jednostkowego uczenia się. Nie sposób pominąć również znaczącej roli habitusu ukierunkowującego działanie podmiotu oraz stanowiącego mechanizm ułatwiający rozstrzyganie pojawiających się dylematów (Szumigraj, 2011, s. 206), podobnie jak doświadczenie i wiedza życiowa jednostki (Gańczarczyk, 1997, s. 41). Oba czynniki wpływają na kształtowanie się samowiedzy, która stanowi „system informacji o własnej osobie, będący podsystemem wiedzy o świecie” (Sęk, 1980, s. 77). Oznacza to, iż orientacja życiowa kształtuje się w wyniku oddziaływania środowiska społeczno-kulturalnego oraz stanowi wypadkową własnej aktywności podmiotu, która na podstawie posiadanych informacji i przeżyć poddaje wartościowaniu przedmiot swojego poznania.

Przyglądanie się temu aspektowi ludzkiej egzystencji okazuje się niezwykle wartościowe poznawczo ze względu na to, iż rozpoznanie czynników mających istotne znaczenie dla jednostki pozwala na określenie kierunku jej rozwoju oraz ułatwia zrozumienie jej decyzji. Ukierunkowanie podmiotu na pewne

¹ Uwagę na niniejszą kategorię zwracali m.in. J. Pieter (1938), K. Obuchowski (1966), Z. Cackowski (1981), L. Witkowski (1984), T. Kotarbiński (1986).

wartości, nie tylko generuje jego potrzeby i aspiracje, ale przede wszystkim daje względne poczucie stałości w rzeczywistości podlegającej permanentnym przemianom. Owe życiowe wyznaczniki, co prawda, odznaczają się procesualnym charakterem, jednak pełnią funkcję weryfikującą wyobrażenia człowieka na temat własnej przyszłości i wyznaczanych celów. Dlatego warto analizować je w odniesieniu do zagadnienia kariery, ponieważ to, ku czemu jednostka skłania się w toku swojej biografii, znajduje swoje odzwierciedlenie w jej planach i oczekiwaniach zawodowych.

Założenia metodologiczne

Badania własne zostały przeprowadzone w maju i czerwcu 2015 r. Ich główny cel koncentrował się wokół rozpoznania i nakreślenia struktury orientacji zawodowych młodzieży uczęszczającej do szkół zawodowych, a jeden z problemów badawczych odnosił się do orientacji życiowych analizowanych z perspektywy rozwoju jej kariery. Zwrócenie szczególnej uwagi na ten aspekt funkcjonowania młodych ludzi uzasadnia się przede wszystkim tym, iż partycypując w przestrzeni współczesnego świata, zobligowany jest on do nieustannego decydowania o swojej przyszłości, co wiąże się z odpowiedzialnym dokonywaniem wyborów oraz przyjęciem odpowiedniej perspektywy planowania. Doświadczane wydarzenia oddziałują na percepcję rzeczywistości oraz przyjmowane wobec niej ustosunkowanie. Istotną rolę w poszukiwaniu własnego miejsca w świecie, i co za tym idzie – dookreślenia swojego „ja” przez jednostkę, odgrywają procesy orientacyjne, pozwalające jej na przyjęcie określonego życiowego ukierunkowania. Rozpoznanie owych orientacji pozwala nie tylko na poszerzenie wiedzy dotyczącej udzielenia odpowiedzi na pytanie: „Młodzież, czyli kto?”, ale także niesie za sobą istotne implikacje praktyczne dotyczące pracy z tą grupą społeczną w zakresie identyfikowania własnych priorytetów i dążeń życiowych.

Ze względu na znaczące możliwości eksploracyjne wybranej metody badawczej, pozwalające na zgromadzenie szerokiej wiedzy na temat cech określonego zagadnienia, poznanie jego dynamiki, rozpoznanie struktury i kierunków rozwoju – posłużono się sondażem diagnostycznym, w ramach którego zastosowano technikę ankiety oraz narzędzie kwestionariusza ankiety. W organizowanym procesie badawczym wykorzystano schemat doboru celowo-losowego, w którym początkowo określono warstwy próby, stanowiące celowo wybrane rodzaje szkół, jakimi są zasadnicze szkoły zawodowe oraz szkoły techniczne, jak również miejscowości pod względem liczby mieszkańców (aglomeracje miejskie, duże miasta, miasteczka, wieś), natomiast na kolejnym etapie loso-

waniu podlegały grupy uczniów (zespoły klasowe), wśród których przeprowadzono badania. Populację badawczą stanowili uczniowie z zespołów szkół zawodowych, czyli zasadniczych szkół zawodowych i techników, spośród których wyodrębniono określoną grupę respondentów. Szkoły wybrane do badań usytuowane były na terenie województwa wielkopolskiego i kujawsko-pomorskiego w miejscowościach: Poznań, Toruń (duże miasta powyżej 100 tys. mieszkańców), Leszno, Gniezno (miasta liczące od 51 do 99 tys. mieszkańców), Lipno, Wyrzysk (miasteczka do 50 tys. mieszkańców) oraz Gronowo (wieś w gminie Lubicz w powiecie toruńskim). Badani reprezentowali uczniów klas pierwszych, drugich i trzecich jedenastu szkół ponadgimnazjalnych o zróżnicowanym profilu kształcenia. Łącznie w badaniu wzięło udział 697 respondentów.

Badana grupa młodzieży była zróżnicowana pod względem zmiennych niezależnych, takich jak: płeć, wiek, miejsce zamieszkania, środowisko rodzinne (wykształcenie ojca, wykształcenie matki, liczba dzieci w rodzinie, usytuowanie materialne rodziny), środowisko szkolne (średnia ocen szkolnych, obecność doradcy zawodowego w szkole, typ szkoły), znaczenie pracy dla człowieka oraz forma spędzania czasu wolnego. W niniejszym artykule zostały omówione wyłącznie te z nich, w odniesieniu do których uzyskano różnice istotne statystycznie.

Orientacje życiowe badanej młodzieży

Współczesna rzeczywistość, stwarzająca wiele szans i możliwości, staje się dla człowieka przestrzenią autokreacji. Intensywna refleksja nad autodefinicją, zadanie konstruowania własnej tożsamości, dookreślenia sensu życia oraz poszukiwania odpowiedzi na pytania: „Kim jestem?” i „Do czego zmierzam?” przypada na okres dojrzewania (Cybal-Michalska, 2006). Przyglądanie się uczestnikom życia społecznego będącym właśnie na tym etapie rozwoju okazuje się niezwykle cenne poznawczo ze względu na fakt, iż młodzież stanowi aktywny podmiot obrazujący różnorodne tendencje przemian cywilizacyjnych, a więc kreuje przyszłość społeczno-kulturową. Analizowanie opinii i sądów adolescentów na temat ich egzystencji ma wartość prognostyczną w dookreśleniu tego, ku czemu ukierunkowuje się ponowoczesny świat.

Młody człowiek poszukuje wiedzy o sobie i świecie, rozpoznaje możliwości rozwoju tkwiące w nim samym oraz w swoim otoczeniu, doskonali swoje umiejętności poznawcze, rozwija światopogląd. Staje się zdolny do konstruowania własnego systemu wartości, dla którego nie bez znaczenia okazuje się spektrum zmian obecnej rzeczywistości, czego dowodzą liczne badania prze-

prowadzone wśród młodzieży, m.in. przez A. Cudowską (1997), T. Hejnicką-Bezwińską (1991), M. S. Szymańskiego, W. Anasza (1995), J. Mariańskiego (1995), H. Świdę-Ziębę (1995). Badacze ci pozostają zgodni co do stwierdzenia, że współczesny człowiek jest osobą zorientowaną na sukces, ambitną, zdolną do konkurencji, ceniącą sobie podmiotowość. Ponadto, przyszłościowe myślenie młodych ludzi coraz częściej ukierunkowane zostaje na sferę życia zawodowego, które stanowi dla nich perspektywę prestiżu, zdobycia znaczącej pozycji społecznej, gratyfikacji finansowych czy też satysfakcji oraz spełnienia². W kontekście tak nakreślonej perspektywy można zakładać, że współczesna młodzież będzie przejawiać dominujące zorientowanie na przestrzeń życia zawodowego, która staje się nie tylko przestrzenią samorealizacji, ale także źródłem satysfakcji i odnoszenia sukcesów.

Mając w zamyśle dokładne umiejscowienie orientacji zawodowych wśród ogólnej hierarchii dążeń egzystencjalnych badanej młodzieży, postanowiono przyrzeć się strukturze przyjmowanych przez nią orientacji życiowych, definiowanych przez A. Cudowską jako „stały i spójny wewnętrznie zespół poglądów i przekonań na temat potrzeb, dążeń i celów życiowych jednostki” (1997, s. 29), które przejawiają się w tym, do czego jednostka zmierza i jakich wyborów dokonuje. Inspiracją do rozpoznania niniejszego teoretycznego konstruktów stała się klasyfikacja siedmiu orientacji życiowych (ich szczegółowa charakterystyka została zamieszczona w tabeli 1) oraz Skala do Badania Orientacji Życiowej Młodzieży autorstwa wspomianej badaczki (tamże)³, którą wykorzystano w przeprowadzonych eksploracjach.

² Patrz: badania E. Kasprzak, K. Szafraniec, K. Klimkowskiej, A. Cybal-Michalskiej, A. Firakowskiej-Mankiewicz.

³ Skala do Badania Orientacji Życiowej Młodzieży to narzędzie składające się z 56 twierdzeń odnoszących się do różnych przekonań jednostki. W przypadku każdego z nich badany może opowiedzieć się za jednym z czterech wariantów odpowiedzi: „nie zgadzam się”, „raczej się nie zgadzam”, „raczej się zgadzam”, „zgadzam się zdecydowanie”. Założono, że w przypadku każdego pytania diagnostycznego i odwrotnie diagnostycznego respondent może uzyskać maksymalnie 4 punkty (pytanie diagnostyczne: „zgadzam się zdecydowanie”, pytanie odwrotnie diagnostyczne: „nie zgadzam się”). A. Cudowska, dokonując interpretacji uzyskanych wyników badań, stwierdziła, że są one prezentowane na poziomie wysokim, średnim lub niskim. Zgodnie z tym zaleceniem przyjęto, że dane stopnie akceptacji i zarazem przejawiania określonej orientacji życiowej będą reprezentować odpowiednio: wysoki (ogólna liczba uzyskanych punktów 32–26), średni (25–19 punktów) i niski (18 – i mniej punktów) poziom. Dominująca jest zatem orientacja, w przypadku której respondent uzyskał najwięcej punktów. Uznano również, że daną orientację prezentuje osoba, u której występuje ona na średnim lub niskim poziomie, tylko w mniejszym zakresie. Warto nadmienić, że niniejsza interpretacja okazała się trafna, ponieważ procentowy układ każdej z jej typów spełnia warunki rozkładu normalnego.

Tabela 1. Typologia orientacji życiowych A. Cudowskiej

Typ orientacji życiowej		Charakterystyka
Orientacja rodzinna		<ul style="list-style-type: none"> – zorientowanie na rodzinę; – wiara w to, że jej dobro, trwałość, więzi emocjonalne między członkami rodziny mogą stanowić cel życia; – pragnienie zapewnienia rodzinie dostatku, na tyle, by mogła spokojnie bytować; – rodzina jako najwyższa wartość egzystencjalna; – rodzina stanowi źródło zaspokojenia potrzeb (akceptacji, miłości i bezpieczeństwa)
Orientacja personalistyczna		<ul style="list-style-type: none"> – indywidualizm; – niechętnie podporządkowywanie się innym; – preferowanie samotnego podążania przez życie (niejednoznaczne z osamotnieniem, pozostawianiem na uboczu); – dążenie do zaspokojenia swoich pragnień, rozwijania zainteresowań; – działania zmierzające do samodoskonalenia; – główna wartość: człowiek
Orientacja hedonistyczna		<ul style="list-style-type: none"> – ukierunkowanie na przyjemne spędzanie czasu i osiąganie celu jak najmniejszym wysiłkiem; – niewielka wytrwałość w realizowaniu zadań w trudnych warunkach; – poszukiwanie wrażeń, rzeczy nowych i ekscytujących; – upodobanie do zabawy i wesołego towarzystwa
Orientacja przywódcza		<ul style="list-style-type: none"> – główna wartość: władza; – niechęć do podporządkowywania się innym; – przyjemność czerpana w fakcie panowania nad sytuacją, możliwości sterowania zachowaniem innych; – aspirowanie do wywierania wpływu na zdarzenia; – zdecydowanie, „walka o swoje”
Orientacja zawodowa		<ul style="list-style-type: none"> – praca najwyższą wartością, będącą źródłem satysfakcji i zadowolenia z życia – aktywność zawodowa determinuje zachowania w innych sferach życia
	– na pracę	<ul style="list-style-type: none"> – praca wartością autoteliczną, niezależnie od rodzaju i korzyści, jakie może przynieść; – koncentracja na sumiennym wykonywaniu swoich obowiązków
	– na karierę	<ul style="list-style-type: none"> – praca postrzegana przez pryzmat zrobienia dzięki niej kariery, osiągnięcia wyższego statusu społecznego; – praca nie jest wartością samą w sobie
Orientacja społeczna		<ul style="list-style-type: none"> – koncentracja na zaangażowaniu w sprawy środowiska i wspólnoty swojego życia; – indywidualnie określany zakres poczucia wspólnoty (sąsiedzka, lokalna, społeczeństwo, cała ludzkość); – główna wartość: dobro ogółu i godność człowieka; – chętnie podejmowanie prac na rzecz innych ludzi, niezależnie od gratyfikacji
Orientacja obserwacyjna		<ul style="list-style-type: none"> – brak upodobania do zaangażowania się w działalność społeczną; – preferowanie pozycji widza; – brak przywiązania do jakiegokolwiek idei; – niechęć do zmian i nowości; – upodobanie do spokoju, stabilizacji i niezakłóconego rytmu codzienności

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Cudowska, 1997, s. 34–35.

Badacze zajmujący się analizą orientacji życiowej (Cudnowska, 1997; Gańczarczyk, 1994; Idzikowski, 1998; Jakubaszek, 2010) niejednokrotnie zwracają uwagę na fakt, że poszczególne jej typy wzajemnie ze sobą współwystępują i każdy człowiek oprócz orientacji dominującej prezentuje także inne orientacje, które również nie są bez znaczenia dla przejawianych przez niego zachowań, wyborów i stylu egzystencji. Uzyskany materiał wynikowy pozwala na stwierdzenie, że wśród badanej młodzieży nie przeważa wyłącznie jedna orientacja, lecz jej poszczególne typy wzajemnie ze sobą współwystępują i się uzupełniają. Niniejszą zależność można zaobserwować w przypadku większości orientacji życiowych (tabela 2). Warto nadmienić, że zauważono także odwrotnie proporcjonalną zależność pomiędzy orientacjami społeczną i przywódczą (S ; $\rho = -0,123$; $p \leq 0,001$), zgodnie z którą im jednostka bardziej koncentruje się na zdobywaniu władzy, tym mniej angażuje się w życie otaczającej ją społeczności i działalność charytatywną. Podobna prawidłowość występuje w odniesieniu do orientacji przywódczej i rodzinnej (S ; $\rho = -0,080$; $p = 0,035$). Pozostałe powiązania pomiędzy poszczególnymi orientacjami mają wartość dodatnią, co oznacza, że przy wzroście znaczenia jednego z typów danej orientacji życiowej będzie można zaobserwować także wzrost orientacji drugiego rodzaju (np. przy wzroście znaczenia orientacji obserwacyjnej dla jednostki wzrasta także prezentowane przez nią ukierunkowanie na działalność społeczną). Należy zatem zauważyć, że orientacja zawodowa pozostaje w zależności z innymi orientacjami: rodzinną, personalistyczną, hedonistyczną, przywódczą, społeczną i obserwacyjną.

Analizy empiryczne ukazują, że dominującym ukierunkowaniem wśród badanej młodzieży jest orientacja rodzinna (21,8⁴). Natomiast układ kolejnych orientacji życiowych uporządkowanych pod względem intensywności ich występowania u respondentów prezentuje się następująco: orientacja hedonistyczna (21,7), orientacja społeczna (20,8), orientacja obserwacyjna (20,5), orientacja zawodowa (20,1), przy czym bardziej znacząco ujawnia się orientacja na karierę (10,5) niż orientacja na pracę (9,6), orientacja personalistyczna (19,9), orientacja przywódcza (18,8). (Poziomy reprezentowania każdej z orientacji życiowych prezentuje wykres 1).

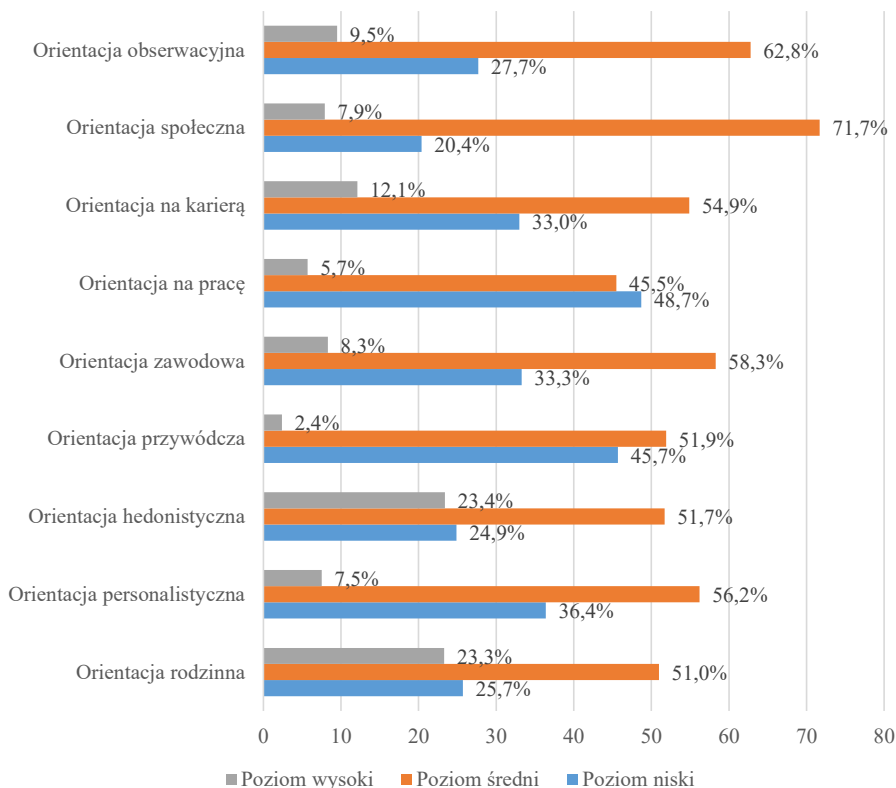
⁴ Wartości podane w nawiasach są wynikiem średniej arytmetycznej uzyskanych przez ogół badanych punktów.

Tabela 2. Istotne statystycznie zależności pomiędzy poszczególnymi rodzajami orientacji życiowych*

Rodzaje orientacji życiowych	Rodzinna	Personalistyczna	Hedonistyczna	Przywódcza	Zawodowa	Na pracę	Na karierę	Spoleczna	Obserwacyjna
Rodzinna	----- -----	S; p = 0,276; p ≤ 0,001	S; p = 0,567; p ≤ 0,001	----- -----	S; p = 0,441; p ≤ 0,001	S; p = 0,335; p ≤ 0,001	S; p = 0,389; p ≤ 0,001	S; p = 0,417; p ≤ 0,001	S; p = 0,459; p ≤ 0,001
Personalistyczna	S; p = 0,276; p ≤ 0,001	----- -----	S; p = 0,497; p ≤ 0,001	S; p = 0,287; p ≤ 0,001	S; p = 0,462; p ≤ 0,001	S; p = 0,342; p ≤ 0,001	S; p = 0,414; p ≤ 0,001	----- -----	S; p = 0,433; p ≤ 0,001
Hedonistyczna	S; p = 0,567; p ≤ 0,001	S; p = 0,497; p ≤ 0,001	----- -----	S; p = 0,118; p = 0,002	S; p = 0,575; p ≤ 0,001	S; p = 0,385; p ≤ 0,001	S; p = 0,541; p ≤ 0,001	S; p = 0,288; p ≤ 0,001	S; p = 0,441; p ≤ 0,001
Przywódcza	S; p = -0,080; p = 0,035	S; p = 0,287; p ≤ 0,001	S; p = 0,287; p ≤ 0,001	----- -----	S; p = 0,337; p ≤ 0,001	S; p = 0,312; p ≤ 0,001	S; p = 0,261; p ≤ 0,001	S; p = -0,123; p ≤ 0,001	----- -----
Zawodowa	S; p = 0,441; p ≤ 0,001	S; p = 0,462; p ≤ 0,001	S; p = 0,441; p ≤ 0,001	S; p = 0,337; p ≤ 0,001	----- -----	S; p = 0,784; p ≤ 0,001	S; p = 0,807; p ≤ 0,001	S; p = 0,172; p ≤ 0,001	S; p = 0,422; p ≤ 0,001
Na pracę	S; p = 0,335; p ≤ 0,001	S; p = 0,342; p ≤ 0,001	S; p = 0,385; p ≤ 0,001	S; p = 0,312; p ≤ 0,001	S; p = 0,784; p ≤ 0,001	----- -----	S; p = 0,304; p ≤ 0,001	S; p = 0,164; p ≤ 0,001	S; p = 0,314; p ≤ 0,001
Na karierę	S; p = 0,389; p ≤ 0,001	S; p = 0,414; p ≤ 0,001	S; p = 0,541; p ≤ 0,001	S; p = 0,261; p ≤ 0,001	S; p = 0,807; p ≤ 0,001	S; p = 0,304; p ≤ 0,001	----- -----	S; p = 0,097; p = 0,010	S; p = 0,380; p ≤ 0,001
Spoleczna	S; p = 0,417; p ≤ 0,001	----- -----	S; p = 0,288; p ≤ 0,001	----- -----	S; p = 0,172; p ≤ 0,001	S; p = 0,164; p ≤ 0,001	S; p = 0,097; p = 0,010	----- -----	S; p = 0,137; p ≤ 0,001
Obserwacyjna	S; p = 0,459; p ≤ 0,001	S; p = 0,433; p ≤ 0,001	S; p = 0,441; p ≤ 0,001	----- -----	S; p = 0,422; p ≤ 0,001	S; p = 0,314; p ≤ 0,001	S; p = 0,380; p ≤ 0,001	S; p = 0,137; p ≤ 0,001	----- -----

Źródło: badania własne.

* W obliczeniach tej zależności wykorzystano nieparametryczną korelację rangową Spearmana. badająca zależność pomiędzy zmiennymi (p-wartość podaje, czy ta zależność jest statystycznie istotna). Dodatnia wartość tego współczynnika ukazuje, że wraz ze wzrostem jednego typu orientacji życiowej wzrasta drugi, który jest z nim statystycznie istotnie powiązany. Z kolei ujemna wartość tego współczynnika dowodzi, że przy wzroście jednego z typów orientacji drugi (statystycznie istotnie z nim powiązany) maleje.

Wykres 1. Orientacje życiowe badanej młodzieży z zespołów szkół zawodowych

Źródło: badania własne.

Orientacja rodzinna w odniesieniu do pozostałych typów orientacji życiowych na wysokim poziomie prezentowana jest przez ponad co piątego ucznia (23,3%), co stanowi jeden z najwyższych odsetków osób badanych. Wrażliwość na wartości rodzinne oraz dążenie do zapewnienia jak najlepszego bytu swojej rodzinie łączy przede wszystkim dziewczęta (22,5) ($t = 2,815$; $p = 0,005$)⁵,

⁵ Zastosowano test istotności różnic pomiędzy średnimi Levene’a, badającego homogeniczność wariancji w dwóch grupach porównawczych. Określono poziom istotności $p \leq 0,05$. W przypadku, gdy p-wartość była mniejsza niż 0,05, zgodnie z wytycznymi statystycznymi odrzucano hipotezę zerową i odnoszono się do testu równości dla średnich noszącego nazwę Testu Cochrańa i Coxa-Welcha, będącego odpowiednikiem testu t-Studenta (stosowanego, gdy wariancje nie są

osoby uzyskujące bardzo dobre wyniki w nauce (średnia ocen 4,5-5,0 – 23,0) (ANOVA; $p = 0,008$)⁶, młodzież spędzającą czas wolny na czynnościach wypoczynkowych (22,0) (ANOVA; $p = 0,001$) oraz uczniów uczęszczających do technikum (22,4) ($t = -3,732$; $p \leq 0,001$). Nie bez znaczenia w przypadku tego ukierunkowania okazuje się także jakość relacji nawiązywanych z innymi osobami. Zmienną różnicującą odpowiedzi młodzieży w tym aspekcie jest „odczuwanie radości życia” (ANOVA; $p = 0,001$). Pozwala ona zauważyć, że rodzinę jako źródło zaspokojenia potrzeb życiowych częściej postrzegają respondenci, którzy „dość często” (22,4) dopatrują się radosnych wydarzeń w otaczającym ich świecie, niż osoby doświadczające ich „rzadko lub nigdy” (18,9). Podobną zależność dostrzega się w odniesieniu do odczucia bycia kochanym ($t = 3,451$; $p = 0,001$), które również przyczynia się do tego, że młodzież w swojej ocenie doznająca miłości (22,1) częściej deklaruje skłanianie się ku orientacji rodzinnej, niż niedoświadczająca tego uczucia (20,4).

Orientacja hedonistyczna wyrażająca się w sympatyzowaniu z ekscytującymi wrażeniami i poszukiwaniu różnorodnych doznań, podobnie jak orientacja rodzinna, przez bardzo liczną grupę osób badanych są przejawiane na wysokim poziomie (23,4%). W największym stopniu, co nie powinno zaskakiwać, charakteryzuje ona młodzież, która czas wolny spędza głównie na aktywnościach rozrywkowych (22,3) lub wypoczynkowych (21,8) (ANOVA; $p = 0,001$), w najmniejszym zaś stopniu osoby wykorzystujące go na rzecz działań mających znaczenie społeczne (17,7). Zmienną różnicującą ten rodzaj orientacji stanowi także rodzaj szkoły ($t = -2,952$; $p = 0,003$). Wykazuje ona, że w wyższym stopniu jest ona reprezentowana przez uczniów z technikum (22,2) niż z zasadniczych szkół zawodowych (21,1). Znaczące ukierunkowanie badanej młodzieży na hedonizm odzwierciedla specyfikę oddziaływań współczesnej rzeczywistości na jakość życia podmiotu. Globalna ekumena kulturowa sprzyja rozwojowi jednostkowych potrzeb związanych z przyjemną i łatwo dostępną rozrywką, kultem ciała, kreowaniem nowych sposobów doświadczania różnorodnych przeżyć. Młody człowiek w wyniku socjalizacji coraz bardziej intensywnie akceptuje wartości hedonistyczne „związane z zapotrzebowaniem na stymulację (ciekawe, przyjemne i urozmaicone życie) oraz wartości związane ze statusem społecznym i materialnym” (Czerniawska, 2010, s. 274). Nie stroni

homogeniczne), jeśli p-wartość okazała się większa niż zakładany poziom istotności, nie było podstaw do odrzucenia hipotezy o równości średnich.

⁶ W tym przypadku zastosowano analizę wariancji (ANOVA), która służy do weryfikacji hipotezy o równości średnich w wielu grupach porównawczych. W nawiasie została podana p-wartość.

zatem od różnorodnych doznań dostarczających przyjemności i wrażeń, stanowiących dla niego impuls dynamizujący codzienność.

W przypadku orientacji społecznej, którą badani najczęściej prezentują na średnim poziomie (71,1%), czynnikiem ukazującym istotne statystycznie różnice okazała się „płeć” ($t = 2,907$; $p = 0,004$). Zgodnie z danymi, można stwierdzić, że bardziej intensywnie przyjmowana jest przez dziewczęta (21,3) niż chłopców (20,6). Na wyższym poziomie reprezentacji występuje także u uczniów osiągających bardzo dobre wyniki w nauce (średnia ocen szkolnych 4,5-5,0 – 21,8) (ANOVA; $p = 0,015$) oraz przedstawicieli z technikum (21,4) ($t = -4,436$; $p \leq 0,001$), na najmniejszym zaś – przez młodzież, której średnia ocen szkolnych plasuje się poniżej 3,0 (20,2) oraz uczniów uczęszczających do zasadniczych szkół zawodowych (20,3).

Orientacja obserwacyjna, przez znaczną grupę badanych wyrażana na średnim poziomie (62,8%), w najwyższym stopniu określa osoby spędzające czas wolny na innych aktywnościach niż rozrywka, wypoczynek, działanie na rzecz innych, odnośnie do rozwoju własnego (21,4) (ANOVA; $p = 0,001$), w najmniejszym zaś młodzież, która w wolnych chwilach oddaje się zadaniu społecznemu (16,9). Warto też zaznaczyć, że osoby przyjmujące bierną postawę wobec otaczającej ich rzeczywistości, niechętnie do zmian swojego stylu życia, to przede wszystkim respondenci odczuwający radość życia „od czasu do czasu” (20,9) (ANOVA; $p = 0,033$). Osoby doświadczające radości „bardzo często” z takim nastawieniem identyfikują się zdecydowanie mniej intensywnie (19,9).

Uczniowie dopatrujący się głównej wartości życiowej w pracy zawodowej to przede wszystkim młodzież, która swoją sytuację materialną ocenia jako bardzo dobrą (20,7) (ANOVA; $p = 0,033$) oraz – czego się można było spodziewać – przypisuje wysokie znaczenie pracy (20,8) (ANOVA; $p \leq 0,001$), jak również respondenci, którzy czas wolny, jakim dysponują, przeznaczają na rozrywkę (20,7) (ANOVA; $p \leq 0,001$). Z kolei w najmniejszym stopniu przejawiana zostaje przez badanych kwalifikujących swoje uposażenie finansowe jako przeciętne (19,4), osoby, w których kanonie wartości praca zyskała niskie znaczenie (18,4), oraz młodzież w wolnych chwilach sympatyzującą z działaniami na rzecz społeczeństwa (15,2). Orientacja na pracę w przypadku ponad połowy badanych (58,3%) odgrywa przeciętną rolę w ich życiu.

Orientacja na karierę, stanowiąca jeden z rodzajów orientacji zawodowej, w najwyższym stopniu przejawiana jest przez uczniów oceniających swoją sytuację materialną jako bardzo dobrą (10,9) (ANOVA; $p = 0,041$), spędzających czas wolny na aktywnościach rozrywkowych (10,7) lub wypoczynkowych (10,6) (ANOVA; $p = 0,011$), jak i również uczęszczających do technikum

(10,7) ($t = -2,163$; $p = 0,031$). W mniejszym stopniu identyfikują się z nią osoby określające ekonomiczne uposażenie swojej rodziny jako przeciętne (10,1), w wolnej chwili oddające się zadaniu społecznemu (8,5) oraz reprezentujące zasadnicze szkoły zawodowe (10,3). Preferencje młodzieży skłaniające ją ku orientacji zawodowej na karierę stanowią odzwierciedlenie nowego paradygmatu kariery, opierającego się na założeniu, że samo otrzymanie zatrudnienia w miejscu stanowiącym przedmiot aspiracji jednostki nie wystarczy, aby zapewnić sobie ugruntowaną pozycję w świecie społecznym. Dążąc do osiągnięcia statusu społecznego swoich rodziców, który odzwierciedlany jest przez ich bardzo dobre usytuowanie materialne, młodzi ludzie koncentrują swoje działania na zmierzaniu do uzyskania stanowisk oraz pozycji zapewniających im awans i odpowiednie gratyfikacje.

Drugi rodzaj orientacji zawodowej, określane mianem orientacji na pracę, w najwyższym stopniu określa osoby przypisujące wysokie znaczenie pracy (10,0) (ANOVA; $p \leq 0,001$) oraz młodzież koncentrującą swoje główne aktywności w czasie wolnym na przedsięwzięciach niezwiązanych z rozrywką, wypoczynkiem czy rozwojem własnym (10,3) (ANOVA; $p \leq 0,001$). Na niższym poziomie intensywności reprezentowana jest przez respondentów przypisujących niskie znaczenie pracy (8,3) oraz oddające się w wolnym czasie zadaniu społecznemu (6,7). Pewne zaskoczenie stanowi tutaj fakt, że przez prawie co drugiego adolescenta orientacja zawodowa uosabiana jest na niskim poziomie (48,7%), podobnie jak istotną grupę badanych stanowią młodzi ludzie przedstawiający ją na średnim poziomie (45,5%).

Orientację personalistyczną, podobnie jak jej poprzedniczkę, co drugi badany wyraża w stopniu określanym mianem średniego (56,2%). W najwyższym nasileniu identyfikują się z nią osoby nadające wysokie znaczenie pracy w kanonie swoich wartości (20,1) (ANOVA; $p = 0,018$) oraz młodzież spędzająca czas wolny na rozrywce (20,3) (ANOVA; $p = 0,027$). Ze statystycznego punktu widzenia w mniejszym zakresie stanowi cechę charakterystyczną adolescentów przypisujących niską wartość pracy (18,5) oraz respondentów, którzy w czasie wolnym preferują aktywności ukierunkowane na działalność społeczną (16,7). Na przyjmowanie niniejszego nastawienia egzystencjalnego oddziałuje także fakt doświadczania miłości. Młodzież, która nie czuje się kochana (20,6), silniej utożsamia się z niechętnym podporządkowywaniem się innym i aspirowaniem do osiągnięcia własnych celów, niż badani odczuwający tego rodzaju więź emocjonalną z innymi (19,7) ($t = -2,158$; $p = 0,031$).

Orientacja przywódcza, uosabiana przez badanych w najniższym stopniu, nie jest zaskoczeniem. Młodzież stojąca przed momentem wejścia na rynek pracy

koncentruje swoje wysiłki na zadaniach związanych z ukończeniem szkoły, nie zaś na zdobywaniu pozycji lidera w grupie, która prawdopodobnie w niedalekiej przyszłości zostanie „zamieniona” na środowisko zawodowe. Odzwierciedlenia tego stwierdzenia można dopatrywać się w fakcie, że przez 45,7% respondentów przejawiana jest na niskim poziomie, a przez 51,9% na średnim. Najczęściej ujawnia się wśród badanych, których ojcowie ukończyli edukację na szkole podstawowej (19,5) (ANOVA; $p = 0,030$), osób oceniających swoją sytuację materialną jako bardzo dobrą (19,5) (ANOVA; $p = 0,015$) oraz przypisujących wysokie znaczenie pracy (19,2) (ANOVA; $p = 0,003$), a także przez uczniów z zasadniczych szkół zawodowych (19,3) ($F = 1,342$; $p = 0,001$). Najbardziej zaś przejawiają ją badani: których ojcowie wyróżniają się wykształceniem licencyjnym (17,5), określający swoje uposażenie ekonomiczne jako złe (18,2), nadający niskie znaczenie pracy (17,7) oraz uczęszczający do techników (18,4). Przyjmowana przez młodzież z zespołów szkół zawodowych orientacja życiowa nie wiąże się z wiekiem, miejscem zamieszkania, wykształceniem matki oraz obecnością doradcy zawodowego w szkole. Warto też nadmienić, że w przypadku żadnego z typów orientacji nie dostrzeżono istotnych statystycznie różnic w odniesieniu do zmiennej „poczucie osamotnienia”. Interesującym kognitywnie faktem jest także spostrzeżenie dotyczące czasu wolnego. Okazuje się bowiem, że rodzaj aktywności podejmowanych w wolnej chwili w znaczącym stopniu determinowany jest przez przyjęte przez badanych nastawienie egzystencjalne.

Zgodnie z zapowiedzią, nie sposób pominąć kwestii przyglądania się kategorii orientacji życiowej w odniesieniu do przyjmowanego przez jednostkę ukierunkowania w płaszczyźnie jej życia zawodowego (Myszka-Strychalska, 2016a). Na podstawie uzyskanego materiału empirycznego można zauważyć, że istnieje szereg ich istotnych powiązań z poszczególnymi „kotwicami kariery”⁷ autorstwa E. Scheina. Definiuje się je jako „[...] zestaw postrzeganych przez jednostkę u siebie talentów, zainteresowań, motywów i wartości składających się na wyobrażenie jednostki o odpowiednim dla siebie zawodzie” (Miś, 2006, s. 480). Owe „kotwice” zatem pełnią funkcję „przewodnika”⁸ na ścieżce rozwoju zawodowego człowieka oraz w znacznym stopniu warunkują to, „do

⁷ Do uchwycenia oraz w konsekwencji zarysowania struktury niniejszych „kotwic” u badanej młodzieży w kwestionariuszu ankiety wykorzystano narzędzie „Moja Kariera”, będące efektem projektu empirycznego zrealizowanego przez Agencję Rozwoju Przemysłu S.A. współfinansowanego ze środków Unii Europejskiej.

⁸ Pojęciem „przewodnika” w odniesieniu do koncepcji kotwic kariery E. Scheina w swojej pracy posługuje się A. Cybal-Michalska, stąd też zostało zaczerpnięte niniejsze określenie (Cybal-Michalska, 2013, s. 332).

czego” lub/i „ku czemu” dąży oraz czego oczekuje od własnej kariery. Stanowiąc pewien względnie stały punkt odniesienia, oddziałują nie tylko na jego wybory, reakcje i zachowania związane z planowaniem przyszłości zawodowej, lecz decydują także o egzystencjalnym ukierunkowaniu podmiotu.

Otrzymane wyniki analiz empirycznych dowodzą, że centralne miejsce wśród ukierunkowań zawodowych badanej młodzieży zajmuje bezpieczeństwo i stabilizacja (20,89⁹), co oznacza, że jej aspiracje koncentrują się na odnalezieniu środowiska pracy, działającego zgodnie z przewidywalnymi zasadami, oferującego korzystne warunki płacowe i socjalne. Na kolejnym pod względem częstości wskazań respondentów miejscu znajduje się jej zorientowanie na styl życia (20,56), w którym ich sfera aktywności zawodowej pozostaje w równoważnej relacji z pozostałymi obszarami egzystencji. Na trzeciej pozycji uplasował się profesjonalizm (20,19), natomiast na następnym poziomie w hierarchii wartości adolescentów znalazły się odpowiednio: autonomia i niezależność (19,92), kreatywność i przedsiębiorczość (19,64) oraz usługi i poświęcanie innym (19,31). Należy zauważyć, że najmniej znaczącymi preferencjami karieryowymi dla młodzieży z zespołów szkół zawodowych są wyzwanie (18,56), wyrażające się w zogniskowaniu działań wokół ryzyka i konkurowania z innymi, oraz przywództwo (17,79), identyfikowane z poszerzaniem pola własnych wpływów i władzy. Nakreślona struktura „kotwic” kariery świadczy o tym, że młodzi ludzie, stojący u progu tranzycji z edukacji na rynek pracy, rozpoczynający lub dopiero zamierzający rozpocząć pracę, nie inspirują się rywalizacją oraz zarządzaniem innymi, lecz ich zasadniczy cel skupia się na znalezieniu stanowiska zapewniającego stabilne warunki pracy. Plany życiowe, jakie pragną oni zrealizować w najbliższej przyszłości, to poszukiwanie „bezpiecznej” przestrzeni rozwoju zawodowego, która nie powodowałaby dysharmonii w pozostałych płaszczyznach ich aktywności, w tym także w obszarze życia rodzinnego, i stworzyłaby im szansę na stanie się specjalistą w swoim fachu. Można zatem odnotować pewne zbieżności z uzyskaną hierarchią orientacji życiowych, w których dominującą rolę odgrywa rodzina i zaspokajanie jej potrzeb, co wiąże się z utrzymywaniem równowagi pomiędzy sferą życia zawodowego i prywatnego, przywództwo zaś nie stanowi znaczącego przedmiotu aspiracji badanych. Zaobserwowane prawidłowości zostały potwierdzone przez istotne statystycznie zależności występujące pomiędzy „przewodnikami” w karierze a poszczególnymi rodzajami orientacji życiowych (Tabela 3).

⁹ W nawiasach podane są wartości średnich arytmetycznych uzyskanych przez ogół respondentów w odniesieniu do każdego „przewodnika”.

Tabela 3. Istotne statystycznie zależności pomiędzy orientacjami życiowymi a „przewodnikami” w karierze

Przewodniki w karierze	Profesjonalizm	Przywództwo	Autonomia i niezależność	Bezpieczeństwo i stabilizacja	Kreatywność i przedsiębiorczość	Usługi i poświęcanie się innym	Wyzwanie	Styl życia
Orientacje życiowe								
Rodzinna	S; p = 0,146; p ≤ 0,001	S; p = 0,080; p = 0,035	S; p = 0,113; p = 0,003	S; p = 0,158; p ≤ 0,001	S; p = 0,121; p ≤ 0,001	-----	-----	S; p = 0,264; p ≤ 0,001
Personalistyczna	S; p = 0,104; p = 0,006	S; p = 0,103; p = 0,007	S; p = 0,123; p = 0,003	-----	S; p = 0,086; p = 0,023	-----	S; p = 0,098; p = 0,010	-----
Hedonistyczna	S; p = 0,219; p ≤ 0,001	-----	S; p = 0,229; p ≤ 0,001	S; p = 0,223; p ≤ 0,001	S; p = 0,190; p ≤ 0,001	S; p = 0,136; p ≤ 0,001	S; p = 0,091; p = 0,017	S; p = 0,172; p ≤ 0,001
Przywódcza	S; p = 0,275; p ≤ 0,001	-----	-----	-----	S; p = 0,115; p = 0,002	-----	S; p = 0,140; p ≤ 0,001	-----
Zawodowa	S; p = 0,244; p ≤ 0,001	S; p = 0,148; p ≤ 0,001	S; p = 0,201; p ≤ 0,001	S; p = 0,159; p ≤ 0,001	S; p = 0,212; p ≤ 0,001	S; p = 0,141; p ≤ 0,001	S; p = 0,157; p ≤ 0,001	S; p = 0,112; p = 0,003
Na pracę	S; p = 0,177; p ≤ 0,001	-----	S; p = 0,120; p = 0,002	S; p = 0,090; p = 0,018	S; p = 0,146; p ≤ 0,001	S; p = 0,159; p ≤ 0,001	S; p = 0,170; p ≤ 0,001	S; p = 0,186; p = 0,023
Na karierę	S; p = 0,214; p ≤ 0,001	S; p = 0,182; p ≤ 0,001	S; p = 0,199; p ≤ 0,001	S; p = 0,178; p ≤ 0,001	S; p = 0,193; p ≤ 0,001	S; p = 0,081; p = 0,034	S; p = 0,095; p = 0,013	S; p = 0,093; p = 0,014
Spoleczna	S; p = 0,182; p ≤ 0,001	S; p = -0,123; p ≤ 0,001	S; p = 0,090; p = 0,019	S; p = 0,161; p ≤ 0,001	S; p = 0,104; p = 0,006	S; p = 0,083; p = 0,030	S; p = 0,088; p = 0,021	S; p = 0,181; p ≤ 0,001
Obserwacyjna	-----	-----	S; p = 0,091; p = 0,017	-----	-----	-----	-----	-----

Źródło: badania własne.

Uzyskany materiał empiryczny nie pozostaje w oderwaniu od spostrzeżeń dotyczących młodzieży dokonanych przez innych badaczy przyglądających się tej grupie społecznej. K. Szafraniec dowodzi, iż młodzi ludzie w wieku 13–19 lat w najwyższym stopniu cenią sobie „udane życie rodzinne”, które stanowi dla nich pewien rodzaj ostoi i trwałości więzi w rzeczywistości zorientowanej na zmienność i powierzchowność kontaktów (Szafraniec, 2011b, s. 35). Na kolejnych pozycjach uplanowały się m.in. takie wartości, jak: „interesująca praca” związana z satysfakcjonującymi gratyfikacjami finansowymi i dobrym wykształceniem, „przyjaźń”, „prestż i szacunek” odnoszący się do zajmowania znaczącej pozycji społecznej oraz „bycie użytecznym” (Szafraniec, 2011a, s. 41). Z kolei badania B. Kanclerz przeprowadzane wśród młodzieży akademickiej dowodzą, że nie można wskazać u niej jednej dominującej orientacji egzystencjalnej, lecz kilka wzajemnie ze sobą występujących i uzupełniających się. W gronie znaczących typów orientacji znalazły się ukierunkowania na: perfekcjonizm, rodzinę, karierę, rywalizację oraz uczestnictwo (2015, s. 184). Uzyskane przez badaczkę wyniki mogą prowadzić do wniosku, że studenci, którzy uprawniają do praktykowania określonego zawodu zajęcia zdobywają przez dłuższy czas i na późniejszym etapie życia niż uczniowie z zespołów szkół zawodowych, przypisują większe znaczenie swojej karierze.

Konkluzje

Konglomerat przemian globalnych nie pozostaje bez znaczenia dla nastawień młodzieży wobec współczesnego świata oraz własnej egzystencji. Z powyższych wyników badań wyłania się obraz nastolatków poszukujących identyfikacji ze środowiskiem rodzinnym, stanowiącym dla nich źródło wartości i azylu przed nie zawsze przyjaznym światem zewnętrznym. Okazuje się jednak, że rodzina nie stanowi jedyne źródła zaspokajania potrzeb młodych ludzi, ponieważ w swoich deklaracjach cenią sobie oni również doświadczenie wrażeń oraz czerpią przyjemność z faktu posiadania dóbr materialnych, stanowiących podstawę wygodnego życia. Jednakże celem do jego osiągnięcia nie ma być samotna walka i rywalizacja z innymi, lecz poszukiwanie więzi z własną społecznością, osobami znaczącymi, które również mają swoją wartość dla kształtowanego „Ja” adolescentów oraz dokonywanych przez nich wyborów zawodowych. W związku z tym odniesień niniejszych tendencji można doszukiwać się w ukierunkowaniach zawodowych badanej młodzieży, która źródła satysfakcji w karierze dopatruje się nie tyle w stabilnych warunkach zatrudnienia, ile w odnajdywaniu równowagi pomiędzy życiem zawodowym i prywatnym.

W kontekście rozważań warto poszukać konotacji odnoszących się do modelu kariery „bez granic” autorstwa M. B. Arthura, K. Inksona i J. K. Pringle (1999; Arthur, 1994), którego istota polega na przekraczaniu granic zatrudnienia. Zjawisko to odnosi się nie tylko umiejętności podmiotu polegającej na płynnym balansowaniu pomiędzy różnymi organizacjami, ale także do sprawnego odnajdywania się w środowiskach międzynarodowych, co niejednokrotnie wiąże się ze zmianą miejsca zamieszkania. L. A. Mainiero i S. E. Sullivan podkreślają, że prawidłowość „zacierania granic” może doprowadzić do sytuacji, w której zaczną zanikać bariery pomiędzy życiem zawodowym i prywatnym jednostki (2006), co sprawia, że kariera staje się nieodłącznym elementem jej egzystencji. Przeobrażanie tradycyjnych organizacji na „organizacje dynamiczne”, koncentrujące się na podnoszeniu swojej konkurencyjności (Strykowska, 2002, s. 15-17), niesie ze sobą konotacje także dla podejścia podmiotu do kwestii zatrudnienia. Uzyskuje ono nie tylko bardziej elastyczny charakter, ale także motywy jego podejmowania coraz częściej służą własnemu rozwojowi i satysfakcji człowieka.

Struktura orientacji życiowych młodzieży z zespołów szkół zawodowych ukazuje, że skłania się ona nie tylko ku powszechnie uznawanym tradycyjnym wartościom, takim jak rodzina, ale także odzwierciedla cechy ponowoczesnego pokolenia, korzystającego z oferty zglobalizowanego świata. Tendencja ta dostrzegalna jest również w odniesieniu do płaszczyzny rozwoju kariery, m.in. w tym, że rodzina stanowi istotny czynnik determinujący decyzje zawodowe młodzieży zaraz obok motywów wewnętrznych, takich jak zainteresowania oraz zwiększenie szans na zatrudnienie na rynku pracy (Myszka-Strychalska, 2016b). Dynamiczne przeobrażenia warunków pracy zmuszają człowieka do przejścia odpowiedzialności za własną przyszłość zawodową – jej przebieg, osiągnięte rezultaty oraz repertuar stosowanych narzędzi w drodze do urzeczywistnienia przyjętej wizji kariery. W związku z tym, że orientacje egzystencjalne pozostają w istotnej zależności z ukierunkowaniami zawodowymi, należy przewidywać, iż zmiany zachodzące w świecie kariery będą oddziaływać na doniosłe życiowo decyzje młodzieży, co zaś z kolei będzie skutkowało kształtowaniem się odmiennych struktur i typologii orientacji życiowych i zawodowych.

Bibliografia

- Anasz, W. (1995). *Wartości młodego pokolenia w dobie transformacji ustrojowej Polski. Studium teoretyczno-empiryczne*. Częstochowa: Wydawnictwo WSP.
- Arthur, M. B. (1994), The Boundaryless Career: a New Perspective for Organizational Inquiry, *Journal of Organizational Behavior*, 15(4), 295–306.
- Arthur, M. B., Inkson, K., Pringle, J. K. (1999). *The New Careers. Individual Action and Economic Change*. London: SAGE Publications Ltd.
- Bauman, Z. (1965). *Kariera. Cztery szkice socjologiczne*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo „Iskry”.
- Beck, U. (2004). *Spółczesność ryzyka. W drodze do innej nowoczesności*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar.
- Cudowska, A. (1997). *Orientacje życiowe współczesnych studentów*. Białystok: Trans Humana.
- Cybal-Michalska, A. (2006). *Tożsamość młodzieży w perspektywie globalnego świata. Studium socjopedagogiczne*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM.
- Cybal-Michalska, A. (2013). *Młodzież akademicka a kariera zawodowa*. Kraków: Oficyna Wydawnicza „Impuls”.
- Czerniawska, M. (2010). *Kolektywizm versus indywidualizm – zmiany wartości i postaw młodzieży w okresie przeobrażeń ustrojowych. Studium interdyscyplinarne*. Białystok: Oficyna Wydawnicza Politechniki Białostockiej.
- Gańczarczyk, A. (1994). *Orientacje życiowe młodzieży w warunkach transformacji ustroju*. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
- Gerstmann, S. (1987). *Podstawy psychologii konkretnej*. Warszawa: PWN.
- Hejnicka-Bezwińska, T. (1991). *Orientacje życiowe młodzieży*. Bydgoszcz: Wydawnictwo Uczelniane WSP.
- Idzikowski, B. (1998). *Orientacje życiowe młodzieży szkolnej miasta przygranicznego*. Zielona Góra: Lubuskie Towarzystwo Naukowe.
- Jacyno, M. (2007). *Kultura indywidualizmu*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Jakubaszek, W. (2010). *Orientacje życiowe młodzieży. Na przykładzie badań w ośrodku szkolenia i wychowania Ochotniczych Hufców Pracy w Krakowie*. Kraków: Oficyna Wydawnicza „Impuls”.
- Kanclerz, B. (2015). *Orientacje życiowe młodzieży akademickiej*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM.

- Latuszek, A. (red.) (2008). *Wielki słownik wyrazów obcych*. Kraków: Wydawnictwo Zielona Sowa.
- Mainiero, L. A., Sullivan S. E. (2006). *The Opt-Out Revolt: Why People are Leaving Companies to Create Kaleidoscope Careers*. California: Nicholas Brealey Publishing.
- Mariański, J. (1995). *Młodzież między tradycją i ponowoczesnością. Wartości moralne w świadomości maturzystów*. Lublin: Redakcja Wydawnictw Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego.
- Miś, A. (2006). *Kształtowanie karier w organizacji*, W: H. Król, A. Ludwicyński (red.), *Zarządzanie zasobami ludzkimi*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Myszka-Strychalska, L. (2016). *Orientacje zawodowe młodzieży z zespołów szkół zawodowych*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM.
- Myszka-Strychalska, L. (2016). *Środowisko rodzinne jako jeden z czynników oddziałujących na wybory zawodowe młodzieży*, W: E. Karmolińska-Jagodzik (red.), *Międzygeneracyjne procesy komunikacji w rodzinie. Relacje młodzieży z rodzicami* (s. 189–211). Leszno: Wyższa Szkoła Humanistyczna im. Króla Stanisława Leszczyńskiego w Lesznie.
- Sęk, H. (1980). *Orientacja w sytuacjach społecznych. Studium teoretyczno-kliniczne*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM.
- Strykowska, M. (2002). *Zawód – praca – kariera. Dynamika zmian w funkcjonowaniu współczesnych organizacji*, W: M. Strykowska (red.), *Współczesne organizacje – wyzwania i zagrożenia. Perspektywa psychologiczna* (s. 15–34). Poznań: Wydawnictwo Fundacji Humaniora.
- Szafraniec, K. (2011). *Młodzi 2011*. Warszawa.
- Szafraniec K. (2011). *Orientacje życiowe uczącej się młodzieży*, W: K. Szafraniec (red.), *Młodzież jako problem i wyzwanie ponowoczesności* (s. 31–53). Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek.
- Szumigraj, M. (2011). *Poradnictwo kariery. Systemy i sieci*. Warszawa: Wydawnictwa Akademickie Oficyna Wydawnicza Łośgraf Wiesław Łoś.
- Szymczak, M. (red.) (2007). *Słownik języka polskiego PWN*, T. 3. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Świda-Ziemba, H. (1995). *Wartości egzystencjalne młodzieży lat dziewięćdziesiątych*. Warszawa: Zakład Socjologii Moralności i Aksjologii Ogólnej, Instytut Stosowanych Nauk Społecznych, Uniwersytet Warszawski.